

Kitap Tanıtımı:

Kitap Tanıtımı/Book Review:

Nancy Bisaha, *Doğu ile Batı'nın Yaratılışı: Rönesans Hümanistleri ve Osmanlı Türkleri*, (Çev. Melek Dosay Gökdoğan), Ankara 2012, Dost Kitabevi Yayınları, 330 sayfa.

Zeynep İnan ALIYAZICIOĞLU*

1978'de Edward Said'in *Oryantalizm* adlı eserini yayımlamasından sonra oryantalizm, Doğu algısı, Doğu-Batı karşılaştırmaları gibi konuları ele alan çalışmaların sayısında önemli bir artış yaşanmıştır. Kimi yazarlar Said'i eleştiren eserler ortaya koyarken kimileri de Said'in tezini destekleyerek Batı Avrupa'nın sömürge politikalarını Doğu-Batı karşıtlığı üzerine inşa ettiğini savunmuşlardır. Tanıtımını yapacağımız Nancy Bisaha'nın eseri, Osmanlı'nın Balkanlar'da ilerleyişi karşısında Rönesans hümanistlerinin İslam ve Türk tehdidine karşı geliştirdikleri retoriği ve bu retoriğin modern dünyanın oluşumuna etkisini konu edinmiştir. Yazar, dönemin entelektüel atmosferini göz önünde bulundurarak hümanistlerin kaleme aldığı orijinal metinleri incelemiş ve yapmış olduğu analizlerle on beşinci yüzyılda oluşturulan Türk ve İslam algısına farklı bir bakış açısı sunmuştur.

Eser, *Giriş* ve *Sonsöz* haricinde toplamda dört ana bölümden oluşmaktadır. Yaklaşık yirmi sayfadan oluşan giriş kısmında müellif, "Avrupa' düşüncesine karşı politik ve kültürel bir tehdit haline dönüşen eski din düşmanları İslam'a ilişkin görüşleri, hümanistlerin nasıl değişikliğe uğrattığını göstermek" (s. 23, 24) amacıyla kaleme aldığını belirtmiştir. Bisaha, Osmanlı ilerlemesinin modern Avrupa'nın oluşumuna zemin hazırladığı düşüncesinden yola çıkarak, bu sürece hümanistlerin katkısını derinlemesine incelemiştir. Eserin kapsamını "On beşinci yüzyıl ana nokta, çünkü bu dönem, Türk ilerlemesi üzerine genel olarak Avrupalılar ve özel olarak hümanistler arasında ilk gerçek ilgi dalgasına şahit olmuştur" (s. 32) sözleriyle açıklık getirmiştir.

---

* Dr., Mail. zeynepinanalizcioglu@gmail.com

Eserin Birinci Bölümü “Haçlı Seferleri ve Charlemagne: Ortaçağ Etkileri” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde Avrupa’nın Bizans ve İspanya üzerinden tanıştığı İslamiyet hakkında erken orta çağda sağlıklı bilgilerin yetersiz olduğunu vurgulayan yazar, Haçlı seferleriyle birlikte Batı literatüründe yeni bir sayfanın açıldığını ve literatüre yeni bir retorik girdiğini belirtmiştir. Dini duygularla kaleme alınan Haçlı retoriklerinin ana teması Kudüs’ün kurtarılışı iken İstanbul’un fethiyle birlikte hümanistler Osmanlı Türkleriyle mücadele ve İstanbul’un geri alınması gibi konulara ağırlık vermişlerdir. Bisaha, Rönesans hümanistlerinin Türklere karşı savaşı desteklemek amacıyla klasik çağ retorikini, tarihini ve edebiyatını sık sık kullandıklarını vurgulamıştır.

“Yeni Barbarlar: Türklerin Klasikçağ Terimleriyle Yeniden Betimlenmesi” başlıklı ikinci bölümde müellif, öncelikle antikçağda ‘barbar’ teriminin ne anlama geldiğini belirtmiş ve bu terimden yola çıkarak Roma-Yunan farklılığı üzerine durmuştur. Sonrasında, Bisaha pek çok İtalyan hümanistin Osmanlı Türklerine bakışını ve onları algılayışını incelemiştir. Özellikle 1453 öncesinde eserlerini kaleme alan Petrarca ve Salutati gibi İtalyan hümanistlerin görüşlerine fazlasıyla yer vermiştir. Bisaha’ya göre Petrarca, Türklere ve İslam’a yönelik hümanist tezin başlangıcını oluşturmuştur. Petrarca Türk sorunu karşısında Avrupa’nın ve Hristiyanlığın üstün geleceği düşüncesini daima dindaşlarına aşılama çalışmıştır. Salutati ise Türklerin askeri yapısı, gelenek-göreneklere, adetleri gibi konularda düşmanı tanımlayıcı yazılar kaleme almıştır. Müellife göre, Salutati’nin amacı çağdaşlarını Türk tehdidi karşısında telaşlandırmak ve onlara karşı önlem almalarını sağlamaktır. Bisaha eserinde, Petrarca ve Salutati’nin açık veya kapalı bir söylemle Türklerin eski Roma ruhuna sahip olduklarını dile getirdiğini iddia eder. Yazar, hümanistlerin Türkler ile eski Romalıları benzeştirmeye çalışmalarının sebebini çağdaş İtalyanları utandırmak olarak yorumlamıştır.

Eserin genelinde Bisaha 1453’ü Hristiyan dünyasının Müslüman Doğu’ya bakışında bir ayrım noktası olarak görmüştür. 1453’ten önce Türkler hakkında çok fazla bilgi ve merak olmadığı için genel olarak Müslümanların ‘barbar’ terimiyle betimlendiğine dikkat çekmiştir. Ancak yazar, İstanbul’un fethinden sonra Hristiyan dünyasının tehdit altında olduğunu gören hümanistlerin Türklere yönelik yeni bir söylem ortaya koyduğunu iddia etmiştir. İkinci bölümde bu iddiaları etraflıca incelemiştir. Ona göre, Bizans’ın düşüşünden sonra klasik kaynakları referans alan hümanistler, düşmanlarını yani Türkleri tanımak için bilimsel araştırmalara yönelmişler ve Türklerinin kökenini ‘barbar’ İskitlere dayandırmışlardır. Türklerin atalarının Troyalılara dayandığını iddia eden bilgilerin görüşünü şiddetle reddeden bir kısım hümanist, Hristiyanlığa, bilime, kültüre ve sanata zarar veren halkın ancak savaşçı İskitlerle akraba olabileceğini belirtmiştir. Bisaha, başta Aeneas ve Filelfo olmak üzere hümanistlerin ısrarla Türklerin kökenini İskitlere dayandırmasını iki şekilde açıklamıştır. Öncelikle ona göre, Türklerin atalarının Troyalılar olduğunu kabul

etmek Osmanlı'nın Anadolu ve Balkanlar'da yapmış olduğu fetihleri haklı çıkaracak ve Türklerin 'asil ve meşru' bir tarihleri olduğu sonucunu doğuracaktır. İkinci olarak, Bisaha, hümanistlerin Türkler ile Avrupalıları ayırtmak için bir 'barbar-uygar' karşıtlığı üzerinden tez üreterek Türkleri ötekileştirmeyi amaçladıklarını iddia etmiştir.

Bu bölümde yazarın vurguladığı bir başka konu ise coğrafi açıdan klasik kaynaklarda Asya ve Avrupa'nın ayrımıdır. Müellif, antikçağdan itibaren var olan bu ayrımı hümanistlerin 'kültürel ve siyasal kutuplar' şeklinde daha da netleştirdikleri hususuna dikkat çekmiştir. İkinci bölümün sonunda Bisaha, hümanistlerin Türkleri sadece 'din düşmanları' olarak değil aynı zamanda Avrupa için kültürel ve politik bir tehdit olarak gördüklerinin de altını çizmiştir.

Eserin üçüncü bölümü "Doğu ve Batı Karşı Karşıya: Bizans ve Yunanlı Göçmenler" başlığını taşımakta ve Doğu-Batı arasındaki etkileşimde ve Doğu'nun algılanışında Yunanlıların nasıl bir rol oynadıklarını sorgulamaktadır. Latin ve Ortodoks Kilisesi arasındaki tarihi düşmanlığın, 1453'ten sonra Bizans'tan Roma'ya giden bilim adamları ve entelektüeller vasıtasıyla yumuşadığını dile getiren Bisaha, hümanistlerin zaman zaman Bizans'ın Türkler karşısındaki toprak kayıplarını kendi kayıplarınıymış gibi hissettiklerini örnek alıntılarla belirtmiştir. Diğer taraftan aynı hümanistlerin Türk ilerleyişi karşısında Yunanlıların yaşamış olduğu sıkıntıları hakkettiklerini dile getirmelerini Bisaha, Avrupa'da hala Bizans düşmanlığının devam ettiği şeklinde yorumlamıştır. Yazar, bu bölümde hümanistlerin gözünde Yunanlıların, Doğu ile Batı ya da başka bir ifadeyle 'sapkın' ile Hristiyan arasında sürekli yer değiştirdiği sonucuna varmıştır. Bölümün sonunda yazar İstanbul'un Türkler tarafından fethinden sonra Yunanlılar vasıtasıyla Avrupa'da oluşan Türk algısını büyük ölçüde etkilediğini ifade etmiştir. Bu etkileşimin en önemli aracını ise klasik Bizans eserlerinin Latinceye tercümesiyle gerçekleştirdiğini savunmuştur.

Dördüncü bölüm "Dinsel Etkiler ve Yorumlar" başlığını taşır. Bu bölümde yazar, hümanistlerin İslam'la ilgili yorumlarını orta çağın klasik söylemi ve Rönesans'ın Haçlı retoriğini karşılaştırarak vermiştir. Yazar bu bölümde başta Papa II. Pius olmak üzere Rönesans'ta Juan de Segovia, Cusanus ve Trabzonlu Georgios gibi hümanistlerin kaleme aldığı din değiştirme risaleleri hakkında detaylı bilgi verirken Sultan Mehmed'e din değiştirmesi için gönderdiği mektup üzerinden papanın samimiyetsizliğini ve çelişkili ifadelerini ciddi şekilde eleştirmiştir.

Bisaha, eserin ikinci bölümünde Türklerin kökeni konusunda hümanistlerin iddialarını ve bu iddiaların sebeplerini yorumlayarak kaleme almıştır. Dördüncü bölümde ise hümanistlerin İslamiyet'in kökenini araştırmacı ve onu tanımlayıcı söylemlerini incelemiştir. Müellif, Avrupa'nın kendisini "Hristiyan Cumhuriyeti" olarak betimlemesi karşısında *barbar* Türklerin ya da Müslümanların "kafirler" ve "din düşmanları" olarak resmedilmesinin altını çizmiştir. Batı yönetiminin

meşruiyetini tanrıdan alırken Avrupa'yı tehdit eden Sultan Mehmed'in gücünü şeytandan aldığını ifade eden hümanistlerin eserlerine gelecekte yapılacak olası bir Haçlı seferine halkı ikna etmek için oluşturulmuş bir retorik olarak bakmıştır. Bu bağlamda yazar, Rönesans hümanistlerinin oryantalizme katkısına da ışık tutmuştur.

“Sonsöz: Rönesans Mirası” başlıklı sonuç bölümünde yazar, genel olarak eser boyunca yapmış olduğu yorumları ve analizleri sıralamıştır. Rönesans'ın İslam karşıtı tutumunun modern dünyanın düşüncesine etkisini dile getirirken “Hümanistlerin, Avrupa'nın Doğu barbarlığının karşısında, Hristiyan kültürünün üstünlüğü tezini nasıl yaratmış olduklarını” (s. 297) gösterdiğini belirtmiştir. Sonuç bölümünde Bisaha, İslam ve Türk karşıtı hümanist retorik “Batı uygarlığının bizzat ilan ettiği kültürel şovenizmin tohumlarını pek çok biçimde içermektedir” (s. 297) şeklindeki yorumuyla dile getirerek okuyucunun dikkatine sunmuştur.

Yazarın Türkçe Önsözde belirttiği gibi eser bir Osmanlı tarihinden ziyade erken Rönesans döneminde Batı Avrupa'nın Osmanlı'yı, Bizans'ı hatta kendisini algılamasına odaklanmıştır. Eserde özelden Türk genelde İslam algısının gelişimine hümanistlerin katkısı irdelenmiştir. Hümanist alimlerinin kendi dünyalarını tanımlama ve İslam dünyası karşısında konumlama girişimleri eleştirel bir bakış açısıyla incelenmiştir. Akıcı ve sade bir dille Türkçeye tercüme edilen eser zengin dipnotları ve kaynakçasıyla araştırmacılara yol göstermektedir.